וְלִיפְלְגוּ רַבָּנָן בְּסֵיפָא שָׁמַע מִינָּהּ - שמודים חכמים שהחושש בגרונו וחולה במחלת ה'צפדינא', מחללים עליו את השבת ומטילים סם לתוך פיו משום פיקוח נפש (רש"י), ואפילו כשהדבר כרוך בחילול שבת דאורייתא (תפארת ישראל על המשנה יכין לה). ■ להלכה, כל מכה שבפנים חלל הגוף, מהשיניים ולפנים, מחללים עליה את השבת (שו"ע או"ח שכח, ג). והחולה ב'צפדינא', מחללים עליו את השבת אפילו כשהרופאים והחולה אומרים שאין צריך, שהדבר מקובל ביד חז"ל שיש בכך סכנה (משנ"ב שם, ח. וראה שם פרטים נוספים).

אֶלָּא אֲפִילּוּ סָפֵק שַׁבָּת אַחֶרֶת, שמותר לחלל את השבת, אפילו אם החולה בודאי לא ימות היום, אלא רק עלול למות בשבת הבאה (רש"י), או לאחר כמה שנים (יד דוד לעיל פב, א), אך במקום שידוע שלא יגיע שום ריעותא לחולה על ידי ההמתנה, אין לחלל שבת עבורו (משנ"ב שכח, לב), והחידוש הוא באופן שמניעת הרפואה בשבת זו אינה גורמת לסיכון נוסף, אלא רק גורמת שהחולה יהיה במצב של סכנה למשך זמן נוסף, שמחללים שבת בשביל להפחית את זמן הסכנה (בית מאיר שכח, יא, ע"פ חוט שני שכח, יט). אכן כל זה שמותר לחלל שבת עבור פיקוח נפש עתידי, הוא רק כאשר הפיקוח נפש כבר נמצא לפנינו, אבל אסור לעבור על איסור, ואפילו מדרבנן, בשביל להתלמד איך להציל נפשות, כשאין חולה מסוכן לפנינו (נודע ביהודה יו"ד תנינא רי, לענין ניתוחי מתים).

הֵיכִי דָּמֵי כְּגוֹן דְּאַמְּדוּהּ לִתְמָנְיָא יוֹמֵי וְכוּ'. זהו חידוש נוסף [מלבד החידוש הנ"ל, של 'ספק שבת אחרת'], שאם בשביל הצלתו צריך לחלל אפילו מאה שבתות, מותר הדבר (חוט שני שכח, יט). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שכח, יא).

בֵּין לְהַבְרוֹתוֹ - לחזק את גופו על ידי רחיצה (רש"י), אף על פי שאין כל כך צורך למהר את הרחיצה, אין ממתינים למוצאי שבת, לפי שמכל מקום הרחיצה ממהרת את חיזוק איבריו ואין משהים שום דבר שמועיל לרפואת החולי (מאירי), ומשמע שגם באופן שמניעת הרחצה לא תביא את החולה לידי סכנה, מכל מקום מותר לחלל שבת עבור חולה מסוכן בכל דבר שיש בו צורך קצת, ובדרכי הרפואה רגילים לעשות כן בימות החול [וכדעת המגיד משנה (שבת ב, יד)] (תוספת יום הכפורים). אך יתכן לפרש, שחיזוק איברי החולה מועיל לפעמים להוציאו מחזקת סכנה [וכדעת הסוברים, שמותר לעשות רק פעולות שמוציאות מסכנה] (ביאה"ל שכח, ד). ■ להלכה, מהנכון להחמיר באיסורי תורה שלא לעשות לצורך חולה מסוכן פעולות שאינן מועילות להוציאו מידי סכנה [שלא כדעת המגיד משנה], אך פעולות המועילות לחיזוק איבריו, מותר לעשות [וכמו שמוכח במאירי] (ביאה"ל שם).

וְאֵין אוֹמְרִים נַמְתִּין לוֹ שֶׁמָּא יַבְרִיא, מאליו (רש"י, ע"פ הגהת רש"ש). ויש שפירשו דברי הגמ' 'בין להשקותו בין להברותו וכו' ואין אומרים נמתין', שאם אמרו הרופאים שצריך להשקותו בחמין ואחר כך לרחוץ גופו בחמין, אין ממתינים לראות שמא יבריא על ידי השתיה לבד, וכך לא יהיה צריך לחלל פעמיים את השבת, אלא מקדימים ומכינים מיד גם מים לרחיצה, כדי שלא לאחר את הבראתו, שהזריז בפיקוח נפש הרי זה משובח וספיקו דוחה את השבת (רמב"ן תורת האדם, שער המיחוש ענין הסכנה; ר"ן).

לֹא עַל יְדֵי נָכְרִים וְכוּ' - שמא יתעצלו (תוס' ד"ה אלא). ויש שפירשו, שמא יאמרו הרואים שבקושי התירו פיקוח נפש, וכשלא ימצאו נכרים יבואו לחזר אחריהם ויסתכן החולה (רא"ש).

ויש שסובר, שאם אפשר לעשות במהירות על ידי נכרים, יעשה על ידם (ראבי"ה תקלא).

אֶלָּא עַל יְדֵי גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל - גדולים בשנים (ב"י שכח, יב, וכתב כן גם בדעת הרמב"ם דלהלן, וכן משמע בראשונים הנ"ל). ויש שפירשו, חכמי ישראל (תשב"ץ א, נד, בדעת הרמב"ם שבת ב, ג), שאם ימסרו את הדבר להדיוטות, הם עלולים לחלל שבת גם שלא במקום פיקוח נפש (ראה רמב"ם שם; פסקי ריא"ז ח, ג אות ט).

■ להלכה, במקום פיקוח נפש, משתדלים לחלל את השבת על ידי יהודים גדולים ובני דעת [כדעת הרא"ש] (שו"ע או"ח שכח, יב). ויש אומרים, שאם יכול לעשות על ידי גוי [או קטן (משנ"ב שם, לז)] בלי איחור, עושים על ידי גוי [כדעת הראבי"ה], כל זמן שאין חשש שיתעצל, וכן נוהגים (רמ"א שם). ויש שכתבו, שאינו מנהג ותיקין, שבודאי שהיהודי יזדרז יותר, ואם יש אפילו ספק הצלה, יעשה על ידי יהודי (משנ"ב שם, לז, בשם הט"ז). וכשיש חכמים במעמד זה, מצוה לכתחילה לעשות על ידיהם [כדעת הרמב"ם, ע"פ התשב"ץ והריא"ז], אך במקום שיש רק נשים, לא ימתינו לגדולים או לנכרים, אלא יחללו מיד את השבת (משנ"ב שם, לד).

אֲבָל מְצַטְרְפִין לְדַעַת אַחֶרֶת, שאין סומכים על חוות דעת של נשים וכותים בשביל לחלל שבת, אבל כאשר יש שנים מלבדם שאומרים שצריך לחלל, כנגד שלשה שאומרים שאין צריך לחלל, מצרפים את דעתם (רש"י). וכגון שאינם מוחזקים כמומחים, ולכן אין לסמוך על חוות דעתם (ביאור הגר"א שכח, י). ולדעה זו, בפיקוח נפש הולכים אחר רוב דעות, וכאשר הדעות שקולות, הולכים להקל, ואף שאמרו בגמ' לעיל שבנפשות לא הולכים אחר רוב דעות, אין זו מסקנת הדברים (רא"ש ח, יג, בדעת רש"י, וראה שם שדחה את שיטתו להלכה, וראה רא"ש שם, יד). ■ להלכה, אין הולכים בפיקוח נפש אחר רוב דעות [שלא כדעת רש"י] (ראה שו"ע או"ח תריח, ד), וגוי שאינו מוחזק לרופא, יש אומרים, שאין סומכים עליו לחלל שבת בשביל פיקוח נפש (רמ"א שם שכח, י), לפי שאינו יודע את ערך השבת (משנ"ב שם, כט). וכן עיקר להלכה (משנ"ב שם, ל).

ויש גורסים 'מפני שמצטרפים לדעת אחרת' (רי"ף), שאם ימסרו את החילול שבת לנשים וגויים, הם יטעו שמוסרים להם את השבת משום שהדבר אסור, וישתהו ויבואו לידי סכנה (רא"ש שם).

וְאַף עַל גַּב דְּקָא צָיֵיד כְּוָורֵי - למרות שצד דגים יחד עם התינוק (רש"י), ואפילו אם העלה רק דגים בלבד, פטור, כיון שהתכוון להעלות את התינוק, אך אסור לכתחילה להתכוין לאיסור ולהיתר יחד (מאירי). ויש סוברים, שמותר אפילו להתכוין לאיסור ולהיתר יחד [ובלבד שלא יעשה פעולה נוספת בשביל ההיתר (שעה"צ שכח, יז)]. (חי' הר"ן שבת קו, ב, וראה דעות הראשונים בשעה"צ שם).

וכן נחלקו בשאר האופנים המבוארים בהמשך הגמ', וגירסת הגמ' שלפנינו 'ואע"ג דקא מיכוין' וכו', יש לפרש, שנראה לרואים שמתכוון לכך, אך באמת אינו מתכוון לכך [ובגירסת הרי"ף והרא"ש לא נזכר כן] (לחם משנה שבת ב, יז).

■ להלכה, המחלל שבת לצורך פיקוח נפש, ובאותה פעולה הרי הוא עושה גם איסור שאין בו פיקוח נפש, מותר (שו"ע או"ח שכח, יג), כיון שאינו מתכוין לכך (משנ"ב שם, לח). ויש מתירים, אפילו להתכוין להיתר ולאיסור (שעה"צ שם, יז).

דְּקָא מְמַכֵּיךְ מַכּוֹכֵי - שמתוך שהוא משפיל ומכסה את הגחלים, הם נשמרים בחומם וראויים לצלות בהם לערב (רש"י, ע"פ שיח יצחק).

■ המשך במילואים עמ' 121